

26 באפריל 2020

סיפוח בחסות הקורונה

אודי דקל, לייה מורן-גלעד וענת קורץ

מאמר זה מתמקד ברעיון, אפילו הכוונה, למצות את מה שנתפס כהזדמנות לכאורה, לקדם את החלת הריבונות הישראלית על שטחים ביהודה ושומרון. בקרב קבוצת אינטרס השואפת להחיל מהלך זה, ובראשן ראש הממשלה, בנימין נתניהו, שוררת תחושה כי בנסיבות הנוכחיות, כל עוד הנשיא דונלד טראמפ מכהן כנשיא ארצות הברית וחותר להטביע את חותמו על ההיסטוריה, וכן בחסות משבר הקורונה, בעוד מנהיגים בעולם טרודים בהתמודדות מול הנגיף, יש לישראל הזדמנות שלא הייתה בעבר, ואולי גם לא תשוב בעתיד הקרוב, להחיל ריבונות ישראלית על שטחי ההתנחלויות.

החלת הריבונות באופן חד צדדי בשטחי יהודה ושומרון, ללא ניסיון אמת להגיע להסדר עם הרשות הפלסטינית, וגם בעת הזו על רקע משבר הקורונה, לא זו בלבד שלא תשפר את מצבה האסטרטגי של ישראל ואת יכולתה להתמודד עם אתגרי העת הנוכחית ואתגרי העתיד - אלא הקשורים במשבר הקורונה וגם אלה שאינם קשורים למשבר - אלא שמהלך זה יערער את חזון היסוד של מדינת ישראל - יהודית, דמוקרטית, בטוחה ומוסרית, החותרת לשלום עם שכניה. על כן, מומלץ כי הממשלה החדשה בישראל תקרא להנהגת הרשות הפלסטינית לשוב לשולחן המשא ומתן, כאשר הבסיס לדיונים יכלול גם את "מתווה טראמפ". אם הפלסטינים יתמידו בסירובם לדון במתווה, אזי תוכל הממשלה לפעול לקבלת תמיכתו של הציבור בישראל לצעדי היפרדות חד-צדדיים מהפלסטינים, אשר יכללו גם סיפוח הדרגתי ומובחן - באופן שיבטיח את האינטרסים המדיניים, הביטחוניים, הכלכליים והחברתיים של ישראל.

נסיבות משבר הקורונה

לאחרונה התעשר הלקסיקון הציבורי שלנו במונח חדש - "חיים בנוכחות נגיף הקורונה" - המתאר מציאות העשויה לאפיין את אורחות חיינו, בכל מובן, במהלך החודשים הבאים של שנת 2020 ואף מעבר להם. זאת, עד למציאת תרופה או חיסון לנגיף. העולם כולו ממוקד בימים אלה בהתמודדות עם התפשטות הווירוס וההשפעה השלילית החמורה הנגזרת מכך בשלושה מדדים - הבריאות, הכלכלי והחברתי. ב-9 באפריל 2020 דנה מועצת הביטחון של האו"ם - הגוף האחראי על השלום והביטחון העולמי - ביוזמת מזכ"ל האו"ם אנטוניו גוטרש מיום 23 במארס 2020, בהצעה להחיל הפסקת אש עולמית שתאפשר ריכוז מאמצים במאבק במגפה. הרעיון לרכז מאמצים ותאום במלחמה עולמית כוללת מול הנגיף, אשר גבה עד כה את חייהם של כמאתיים אלף איש ברחבי העולם, ולהשהות את ניהול הסכסוכים לעידן של "היום שאחרי", נשמע מתבקש. עם זאת, תמוה שסכנה העומדת בפני העולם כולו, שסביר כי תפגע בכלכלה העולמית כולה, תעמיק מוקדי מצוקה ואפשר שאף תגרום קטסטרופה תזונתית באזורי עולם נרחבים, ייצרה שיתוף פעולה מוגבל בלבד במישור הגלובלי. גם כאן, וכנראה במיוחד במקרה זה, חסרונה של הנהגה עולמית מורגש עד מאוד.

באווירת משבר עולמי זאת, סוכם על הקמת ממשלת אחדות בישראל, שמטרתה העיקרית בעת חירום לאומית זו היא לאחד כוחות במלחמה בנגיף. אפשר לצפות כי כאשר תחל הממשלה החדשה בעבודתה ויגובש תקציב, תכליתו העיקרית תהא שיקום המשק והחברה בישראל, וכן חיזוק מערכת הבריאות ואולי אף של מערכת הרווחה, שהוזנחו שנים רבות. זאת, על חשבון השקעה תקציבית בביטחון, למרות שבעיות הביטחון של ישראל לא תעלמנה.

היעדים המדיניים והביטחוניים שבפני מדינת ישראל בעידן הקורונה כוללים: (1) התאוששות בריאותית, כלכלית וחברתית מהירה וחזרת המדינה, המשק והחברה לתפקוד אפקטיבי; (2) מניעת מחירים בלתי נסבלים לישראל עקב המגפה: תמותה המונית, קריסת מערכת הבריאות, קריסת המשק; (3) יציבות שלטון, שמירה על סדרי שלטון ודמוקרטיה, שימור נוסחת הציבור והשילוב בין הקבוצות השונות של הציבור בישראל; (4) מוכנות לתקופה ארוכה של חיים בנוכחות הקורונה, כולל לאפשרות של התפרצות נוספת של המגפה; (5) יציבות ביטחונית בזירות העימות השונות, מניעת ניצול המצב בידי יריבים ואויבים לניסיון לערער את מצבה הביטחוני-מדיני של ישראל; (6) מיצוי הזדמנויות הגלומות במשבר הקורונה לקידום יעדיה המדיניים-ביטחוניים וגם הכלכליים של ישראל. כלל האתגרים האלה, הניצבים לפתחה של הממשלה החדשה בישראל, נכונים לכל שלבי ניהול משבר הקורונה - הבלימה וההכלה, חידוש פעילות המשק והחברה, חיים בנוכחות הנגיף והיום שאחרי הקורונה (כשימצאו תרופה ו/או חיסון לנגיף) – והשגתם מחייבת גישה הוליסטית. אלא שעל רקע משברי זה, בעוד תשומת הלב ברחבי העולם ממוקדת בהתמודדות עמו, עולה ההזדמנות, לכאורה, להחיל את הריבונות הישראלית על שטחי ההתנחלויות ביהודה ובשומרון.

החלת הריבונות הישראלית בחסות משבר הקורונה: הזדמנות (לכאורה)

דיון זה מתמקד ברעיון, ואפילו הכוונה, למצות מה שנתפס כהזדמנות לקדם את החלת הריבונות הישראלית על שטחים ביהודה ושומרון בחסות משבר הקורונה, וכוונתו לנתח ולהציף משמעויות אפשריות של מהלך בכיוון זה, וכן לבחון יתרונות וסיכונים הגלומים בו הן תוך כדי ניסיון לקדמו והן בעתיד, "ביום שאחרי" המגפה.

האמירה כי "תזמון הוא הכול בחיים" עשויה להצטייר כתקפה בהקשר של סיפוח שטחים ביהודה ושומרון בחסות משבר הקורונה. מבחינה בינלאומית – מנהיגי המדינות כולם טרודים בהתמודדות בזירה הפנימית עם הנגיף; ארצות הברית עסוקה במאבקי כוח פנימיים לקראת הבחירות לנשיאות, שיתקיימו בנובמבר, אשר עשויות להסתכם בכך שהנשיא דונלד טראמפ לא יזכה בכהונה שנייה. חתירתו של הנשיא טראמפ להטביע את חותמו על ההיסטוריה, ובהקשר זה גם שאיפתו לרצות את בסיס התמיכה העיקרי שלו - הציבור הימני האוונגליסטי, הולם את רעיון הסיפוח לישראל של שטחי 'ארץ הקודש'. בזירת הפנים בישראל ניכרת תפיסה כי בעת הנוכחית מדובר כהזדמנות פז להחיל בשטחי יהודה ושומרון ריבונות ישראלית, שלא הייתה בעבר ואולי גם לא תשוב בעתיד הקרוב, במיוחד אם בארצות הברית ייבחר נשיא דמוקרטי. לתחושת ההזדמנות שותף גם ראש הממשלה, בנימין נתניהו, שאף הוא חותר להשאיר אחריו את החלטה (החלקית לפחות) של הריבונות הישראלית על שטחים ביהודה ושומרון (קרי סיפוח חלקי) כחלק ממורשתו הלאומית-אסטרטגית (זאת, לאחר שזכה לעמוד בראש המערכת הממשלתית בישראל יותר זמן מאשר כל מנהיג אחר).

ואכן, בהסכם הקואליציוני בין גוש הליכוד לסיעת "כחול לבן", בראשות בני גנץ, נרשם: "בכל הנוגע להצהרת הנשיא טראמפ [הכוונה ל"תכנית המאה"], ראש הממשלה [בנימין נתניהו] וראש הממשלה החלופי [בני גנץ] יפעלו בהסכמה מלאה של ארצות הברית, לרבות לעניין המפות מול האמריקאים ובהידברות בינלאומית בנושא, כל זאת תוך חתירה לשמירה על האינטרסים הביטחוניים והאסטרטגיים של מדינת ישראל ובהם הצורך בשמירה על היציבות האזורית, שמירה על הסכמי השלום וחתירה להסכמי שלום עתידיים... על אף האמור לעיל, ולאחר שיתקיימו דיון והתייעצות בין ראש הממשלה לראש הממשלה החלופי בעקרונות המפורטים מעלה, ראש הממשלה יוכל להביא את ההסכמה שתושג עם ארצות הברית בעניין החלת הריבונות החל מיום 1.7.2020 לדיון בקבינט ובממשלה ולאישור בממשלה ו/או בכנסת".

הבטחת הבחירות של נתניהו - לספח את בקעת הירדן ולהחיל את הריבונות הישראלית בשטח ההתנחלויות – זכתה לתוקף במתווה הנשיא טראמפ, המכונה "עסקת המאה" לפתרון הסכסוך הישראלי פלסטיני. יודגש: **החלת החוק או החלת ריבונות הם היינו הך, ומשמעותם סיפוח שטחים ביהודה ושומרון**. יצוין שלהפרדה בין המושגים היה היגיון טכני-משפטי במקרה של רמת הגולן: השטח היה חלק מסוריה לפני יוני '67, ישראל לא החילה על האזור את החוק הסורי ולכן נדרשה מסגרת משפטית אחרת. ישראל טענה אז כי החלת החוק ברמת הגולן אינה בהכרח החלת ריבונות. לעומת זאת, ביהודה ושומרון, ההיגיון הוא החלת ריבונות ישראלית על השטח, ואין טענה כי מדובר רק בתהליך טכני מטעמי נוחות או צורך משפטי. עם זאת, משום שהמונח "סיפוח" מכיל (לרוב) קונוטציות שליליות שכן ניתן להבין שהשטח לא שייך לגורם המספח, יוזמי ומקדמי המהלך (על הגוונים ביניהם) מקפידים בדרך כלל להימנע משימוש בו ומעדיפים להתייחס לסוגיה במונחים של "החלת חוק" או "החלת ריבונות". משמעותו של מונח זה היא, שהשטח עובר מסטטוס של שטח כבוש לסטטוס של שיוך למדינת ישראל באופן מלא, כך שהפלסטינים שבו הפכו לתושבי מדינת ישראל - על כל הזכויות הכרוכות בכך, כמו אזרחים בכל מקום אחר במדינה.

קיימים מספר מתארים של החלת ריבונות/סיפוח, כל גורם לשיטתו ולגישתו:

1. סיפוח שטחי ההתנחלויות בלבד, בשתי תצורות: (1) האזור הבנוי וסביבתו הקרובה (פחות מ- 4 אחוזים משטח יהודה ושומרון); (2) מצרף שטחי השיפוט של ההתנחלויות (קרוב ל-10 אחוזים מהשטח).
2. סיפוח גושי ההתיישבות, אלו שבקונצנזוס רחב בקרב הציבור בישראל, רובם מערבית לתוואי המכשול הביטחוני (עד 10 אחוזים מהשטח).
3. סיפוח בקעת הירדן (כ-17 אחוזים מהשטח).
4. סיפוח כל שטחי C (כ-60 אחוזים מהשטח).
5. סיפוח כל השטחים שיצורפו לשטח מדינת ישראל בהתאם למתווה הנשיא טראמפ. אלו מהווים מחצית מאזור C, שהם 30 אחוזים משטחי יהודה ושומרון (17 אחוזים - בקעת הירדן; 3 אחוזים - שטח ההתנחלויות; 10 אחוזים - גושי ההתיישבות וצירי התנועה). בתמורה תמסור ישראל לישות הפלסטינית את המחצית הנותרת של אזור C; ובנוסף את דרום הר חברון ושני אזורים בנגב שיחוברו לרצועת עזה.

כמפורט ומוסבר ב"תוכנית המאה", ממשל טראמפ קיבל לראשונה את הדרישות הישראליות לסיפוח כל ההתנחלויות, שטח גושי ההתנחלויות ובקעת הירדן, עד למעלות השולטים ממערב לבקעת הירדן. שגריר ארצות הברית בישראל, דיוויד פרידמן, גרס כי ישראל תחכה לתום עבודת "ועדת השישה" - שלושה נציגים אמריקאים ושלושה ישראלים - שתתאים את המפה המוצעת בתוכנית למציאות בשטח, על מנת לעשותה ישימה. אז תכיר ארצות הברית בריבונות ישראלית באזורים שאינם מיועדים למדינה פלסטינית. כלומר, לראשונה בתולדות הניסיונות ליישב את הסכסוך הישראלי-פלסטיני, הממשל בארצות הברית הציג תנאים שיאפשרו לישראל לספח שטחים באופן חד-צדדי, ללא משא ומתן עם צד פלסטיני והסכמה פלסטינית.

הצד הפלסטיני על כל מרכיביו דחה מראש את מתווה טראמפ (כפי שדחה בעבר מראש הצעות אחרות להסדר עם ישראל) ואף הצליח לרתום לצדו בעניין זה את מדינות ערב וכן את מרבית החברות בקהילה הבינלאומית. לקראת כינון הממשלה הנכנסת בישראל, צא"ב עריקאת, מחזיק תיק המשא ומתן באש"ף, גינה את ישראל על כי היא עוסקת בנושא הסיפוח בזמן מגפת קורונה. עריקאת הבהיר כי לאור זאת, מחמוד עבאס, נשיא הרשות הפלסטינית, יצר קשר עם כל מדינות העולם כדי לגבש הסכמה בינלאומית שתמנע מראש ממשלת ישראל, בנימין נתניהו, לבצע את הסיפוח. בנוסף עריקאת הדגיש כי אם ישראל תחיל סיפוח, יבוטלו כל הישגי תהליך השלום ויעוקרו מתוכן העקרונות שהתהליך הושתת עליו, וכי לפי הנחיות עבאס, אם ישראל תעז לבצע סיפוח יגיעו לסיומם המוחלט היחסים בין הרשות הפלסטינית לישראל ולארצות הברית. גם שר החוץ של האיחוד האירופי, ג'וזף בורל, התייחס להסכם הקואליציוני ומסר כי "אנחנו חוזרים ומדגישים כי כל סיפוח יהווה הפרה חמורה של המשפט הבינלאומי וכי עמדת האיחוד האירופי ביחס למצב השטחים שכבשה ישראל בשנת 1967 נותרה בעינה, האיחוד האירופי ימשיך לעקוב מקרוב אחר המצב והשלכותיו הרחבות יותר, ויפעל בהתאם."

מנגד, בקרב הציבור היהודי בישראל, רעיון הסיפוח זוכה ליחס של בין אדישות לתמיכה מתרחבת עם הזמן. לפי תוצאות סקר דעת קהל בנושאי ביטחון לאומי, שנערך בשלהי 2019 על ידי המכון למחקרי ביטחון לאומי (כחלק מפרויקט סקר דעת קהל מתמשך ומתעדכן), שיעור התמיכה בסיפוח כל שטחי יהודה ושומרון - הוא 7 אחוזים, ובנוסף - בסיפוח כל שטחי C תמכו 8 אחוזים מהמשיבים; בסיפוח של אזורי ההתנחלויות תמכו 13 אחוזים; ובסיפוח גושי ההתנחלויות תמכו 26 אחוזים מהמשיבים. בתשובה לשאלה לגבי האופציה הטובה לישראל: בהמשך המצב הקיים תמכו 14 אחוזים מהמשיבים; בהסדרי מעבר להיפרדות מהפלסטינים תמכו 23 אחוזים; בחתירה להסדר כולל תמכו 36 אחוזים; בסיפוח גושי ההתנחלויות תמכו 17 אחוזים; ו-9 אחוזים מהמשיבים הביעו תמיכה בסיפוח כל יהודה ושומרון למדינת ישראל.

אשר לתגובות אפשריות למהלך סיפוח חד-צדדי מצד ישראל, קיימות שתי הערכות מנוגדות:

א. האחת גורסת כי לא יתרחש דבר דרמטי, כפי שהאדמה לא רעדה (בניגוד לחששות ואזהרות) בעקבות העברת השגרירות האמריקאית מתל אביב לירושלים. התגובה המינורית לצעד זה, אם כלל נרשמה, הוסברה על ידי עיסוקה של הזירה הבינלאומית בכלל ושל הזירה האזורית בפרט בנושאים וסכסוכים בוערים יותר. והפעם, פרט לכך שהעולם טרוד במאבק במגפת הקורונה, בשנים האחרונות ניכרת עייפות מהעיסוק בניסיון לקדם הסדר ישראלי-פלסטיני, שנראה חסר תוחלת, ונראה שהופנם הרושם

שהסכסוך הישראלי-פלסטיני אינו הסוגיה הבעייתית המרכזית במזרח התיכון. בהתאם להערכה זו, ככל שהיקף הסיפוח יהיה מצומצם ומוגבל, הסבירות לסערה בעקבותיו נמוכה מאד.

ב. ההערכה השנייה מתייחסת ברצינות לאיומים בתגובה קשה שמשמיעים דוברים פלסטינים, וצופה לחץ מצד הציבור הפלסטיני, כמו גם מצד הציבורים במדינות השכנות, לנקוט תגובה קשה, אף בכוח, לצעדי סיפוח. מוערך כי לכל מהלך של סיפוח צפויות התנגדות פלסטינית נחרצת ואלימה, פיגועי טרור ומהומות, וכן צפויות השלכות שליליות נוספות - תום עידן התאום הביטחוני בין ישראל למנגנוני הביטחון של הרשות; פגיעה קשה ביחסי השלום בין ישראל לירדן ויתכן גם עם מצרים; ניתוק היחסים (הלא-רשמיים) עם מדינות המפרץ; והתייצבות הקהילה הבינלאומית נגד ישראל, אפילו עד כדי הטלת סנקציות וחרם.

גם כשהם מונחים על ידי תובנות והנחות מושכלות, צעדי סיפוח - כמו גם ההתמודדות עם משבר הקורונה - הם מהלכים של ניהול סיכונים בתנאי אי-וודאות. בהקשר מגפת הקורונה, ממשלת ישראל מציגה גישה זהירה מאוד, המיועדת לצמצם ככל הניתן סיכונים לפגיעה בנפש, תוך מוכנות לשלם מחיר כבד במונחים כלכליים ובמרקם החיים החברתי בישראל. לעומת זאת, ניכר כי הגורמים הפוליטיים המרכיבים את הממשלה אינם נרתעים מאפשרות לשלם מחיר מדיני-ביטחוני כבד, העלול להתלוות למהלך סיפוח, גם אם יתבצע באישורו - ואפילו בברכתו - של ממשל טראמפ, ובחסות משבר הקורונה - הנתפס כמזמן הזדמנות לעשות כן בעוד תשומת ליבו של העולם מופנית לכיוונים אחרים. וכך, גובר הפיתוי להוביל אפילו סיפוח של שטח מצומצם בהיקפו, גם אם בחזקת "בלון ניסוי" לבחינת התגובות לקראת המהלכים הבאים (לדוגמא, סיפוח של השטח הבנוי בהתנחלויות בלבד, המהווה פחות מ-4 אחוזים משטח הגדה המערבית). ניתן יהיה להמשיל מהלך כזה, אם יינקט בעוד העולם עסוק במשבר הקורונה, ל"גניבת סוסים בלילה". אלא שלמעשה, הוא יוכיח שלישאל אין כוונת אמת להגיע להסדר עם הפלסטינים, ואף ימחיש הכרה ישראלית בכך שהלגיטימציה להחיל את הריבונות בשטחי יהודה ושומרון היא מוגבלת ומותנית בראש ובראשונה בתמיכת נשיא אמריקאי מסוים.

יתר על כן, מדינת ישראל נדרשת בעת הנוכחית להתמודד עם האתגרים הכלכליים, הבריאותיים והחברתיים כבדי המשקל, הכרוכים יחדיו באתגר המורכב שמציב בפניה משבר הקורונה. ואולם, חתירה להתאוששות בריאותית, כלכלית וחברתית מהירה כדי להשיב את המשק והחברה לתפקוד אפקטיבי, אינה עולה בקנה אחד עם הסיכון הגלום בחידוש האינתיפאדה, פיגועי טרור, שיגור טילים מרצועת עזה לדרום ישראל ובסבירות גבוהה גם למרכז הארץ. בחישוב הסיכונים, מה המשקל שתעניק ממשלת ישראל לאפשרות שבעקבות מהלכי סיפוח תקרוס הרשות הפלסטינית, או שתבחר "להחזיר את המפתחות" למדינת ישראל? או אז תאלץ ישראל לשאת באחריות לכלל האוכלוסייה הפלסטינית, על כלל היבטיה, ללא סיוע מהקהילה הבינלאומית (כפי שהמצב היום), ויתר על כן, במצב של התפשטות מחודשת של מגפת הקורונה. מה מידת הקשב שתוכל ממשלת ישראל להעניק להתמודדות ישירה עם התפרצות מחודשת של המגפה, שבצידה עלייה ניכרת בתחלואה ובתמותה, ובמקביל להידרש למשבר כלכלי וגם לצורך לדאוג לרווחתה הבסיסית של האוכלוסייה הפלסטינית בשטחי יהודה ושומרון שישופחו (במתאר המצומצם כ-20,000), ובה בעת לנהל מערכה צבאית הדורשת גיוס כוחות מילואים?

רצף השלכות שליליות לא מוכוונת עשוי לגרום התמרמרות ציבורית והתנגדות מצדו לשלם את המחיר הביטחוני והכלכלי. אפשר שתפתח אז תנועת מחאה חברתית ואנשים ייצאו לרחובות. בנוסף, הקשב שהיה למערכת הביטחון לטיפול במענה כולל למגפת הקורונה יוסט לטיפול באיומים אחרים (הזירה הפלסטינית, הזירה הצפונית, וזאת בלי שיתוף פעולה עם ירדן באבטחת הגבול הארוך ביותר של מדינת ישראל מפני טרור, הסתננויות והברחות נשק לתחומי הרשות הפלסטינית, ומצב דומה בחזית הדרום - מול רצועת עזה ומצרים). כוחות אכיפת החוק עשויים למצוא עצמם בנסיבות אלה נעים בין שמירה על סגר ואכיפת צו בריאות העם, לבין פיזור הפגנות המוניות נגד מהלך הסיפוח בתחומי ישראל, במגזר הערבי והיהודי כאחד. זאת ועוד - החיבור בין הקבוצות השונות בחברה הישראלית, שאינו הדוק ממילא, צפוי להתרסק כתוצאה ממהלך הסיפוח. וזאת, בעוד כלל הציבור נאבק נגד אותה מגפה בתנאים של קשיים כלכליים מתמשכים וגוברים.

הרצון למנוע את חדירת הנגיף לשטחה הוביל את הרשות הפלסטינית לשורה של צעדים אחראיים ואפקטיביים, כולל צמצום למינימום של תעסוקת פועלים פלסטינים אצל מעסיקים ישראלים. להחלטתה זו משמעות כלכלית מידית לישראל, לא לזירה הפלסטינית בלבד. טרם משבר הקורונה, כ-140,000 פועלים פלסטינים עבדו בישראל, בעיקר בענפי הבנייה, התעשייה והחקלאות. עצירת כניסתם של פועלים לישראל כצעד תגובה של הרשות הפלסטינית להחלת ריבונות ישראלית ביהודה ושומרון, או עקב הסלמה ביטחונית בשטחי הרשות אשר תאלץ את ישראל עצמה להטיל סגר על השטחים, משמעותה תהיה פגיעה נוספת בכלכלת ישראל וביכולתה להתאושש ממשבר הקורונה.

אשר לקהילה הבינלאומית, אמנם בשעה זו היא עסוקה בהתמודדות עם מגפת הקורונה. אולם בל נשכח כי זו אותה קהילה המתנגדת נמרצות לסיפוח על ידי ישראל של שטחי יהודה ושומרון - כולם או חלקם, והיא צפויה לדבוק בהתנגדות זו גם ביום שאחרי הקורונה. סביר להניח כי התגובה למהלך, נוכח הנסיבות, תהיה איטית. עם זאת, הביקורת וההתנגדות בוא יבואו. בדצמבר 2019 הצהיר בנימין נתניהו על אודות רעיון הסיפוח, אמנם בלי כוונה מידית או יכולת לביצוע. ועדיין, ההצהרה נענתה בהודעת גינוי מצד תובעת בית הדין הפלילי הבינלאומי בהאג, פאטו בנסודה. נתניהו הוזהר על ידי היועץ המשפטי לממשלה, דר' אביחי מנדלבליט, כי מהלך סיפוח עלול להוביל לחקירה פלילית בינלאומית נגד חיילים וקצינים בצה"ל, אנשי שירות המדינה ואף נגד ראשי רשויות ביהודה ושומרון בעניין פעילות ישראל שם.

מדינות אירופה הבהירו בעבר חזר והבהר שיש לסמן את המוצרים הישראליים המיוצרים בהתנחלויות שביהודה ושומרון. גם הסתכנות בצעדים חלקיים מצד מדינות האיחוד האירופי נגד שיווק מוצרים מההתנחלויות, שיינקטו בעקבות סיפוח בהיקף כזה או אחר, הם סיכון מיותר. שהרי, גם צעדים סמליים עלולים להתרחב ולהתקבע. המנוף הכלכלי מצד האיחוד האירופי על ישראל אמור להילקח בחשבון: הייצוא הישראלי למדינות האיחוד האירופי (סחורות) הסתכם במחצית הראשונה של 2019 ב-9.1 מיליארד דולר – כ-38 אחוזים מסך כל הייצוא הישראלי. בנוסף, חשוב לשקול אפשרות שבינואר 2021 יישב בבית הלבן ג'ו ביידן, וסביר להניח כי בעקבות זאת יחול שינוי במדיניות הממשל האמריקאי ביחס לסוגיה הפלסטינית. ביידן חזר והצהיר כי "עלינו להפעיל לחץ מתמיד על הישראליים להתקדם לעבר פתרון שתי המדינות". נראה כי החלת

ריבונות ישראלית על אזורים ביהודה ושומרון, ובחסות ממשל טראמפ, תעורר מתחים בין ישראל לבין ממשל דמוקרטי, אשר יפעל לעדכן את המדיניות האמריקאית בנושא.

בזירה האזורית - היחסים עם ירדן, אשר ידעו בעבר עליות ובעת האחרונה בעיקר מורדות (כפי שבא לידי ביטוי בהשבת נהריים לירדן אחרי 25 שנה של החכרה לישראל וללא יכולות להגיע להסכמה בין המדינות לגבי הארכתה), צפויים להתערער עד כדי סכנה מוחשית לקיומו של הסכם השלום. בעבר צוטט המלך עבדאללה כמתייחס לאמירותו של נתניהו בהקשר הסיפוח כאל הבטחת בחירות, אולם הוא הזהיר שלמהלך בכיוון זה יהיו השלכות מרחיקות לכת לגבי הסכם השלום בין המדינות, כמו גם לגבי הסכם השלום בין ישראל למצרים. סיפוח צפוי להניע התייצבות ערבית ומוסלמית פומבית לצד הפלסטינים ותמיכה בהתנגדותם למהלך, בדומה להתייצבות נגד תוכנית טראמפ, למרות ציפיות אחרות מצד הוגי התוכנית בממשל, והערכתן של ידידות ארצות הברית בעולם הערבי כי מימושו של המתווה הוא תרחיש בלתי סביר, ולכן אין סיבה להסתכסך עם הממשל בגינו. גם אם ניכרת עייפות מהעניין הפלסטיני, המשטרים יידרשו להגיב ללחץ הרחוב שיראה במהלך הסיפוח תוקפנות לא רק נגד העם הפלסטיני, אלא נגד האומה הערבית כולה. אמנם בעשור האחרון ניכר בעולם הערבי רצון הדדי לקדם את היחסים עם ישראל על יסוד אינטרסים אסטרטגיים משותפים, אך אין להסיק מכך שקיים בסיס מוצק מבחינת מדינות באזור להשלים עם מהלך סיפוח חד-צדדי של ישראל.

סיכום

סביר שגם ב-1 ביולי 2020, תאריך היעד לקידום החלת הריבונות הישראלית ביהודה ושומרון, המצוין בהסכם הקואליציוני שעל בסיסו תורכב הממשלה החדשה (התאריך תקף גם למצב שלא תכונן ממשלה חדשה ותמשיך לשלוט ממשלת מעבר בראשות בנימין נתניהו), ישראל תתמודד עדיין עם חיים בנוכחות נגיף הקורונה ועם ההשלכות השליליות של המגפה על הכלכלה והחברה. כדי להבטיח התמודדות עם אתגרים מדיניים וביטחוניים בה בעת, נדרש לשקול את משמעויותיה של החלת הריבונות הישראלית על שטחים ביהודה ושומרון, קרי סיפוח, על מכלול מישורים אלה - הכלכלי, החברתי, הביטחוני, והמדיני. משמעויות אלה יסוכמו להלן בהתייחס לשתי חלופות:

החלת החוק/הריבונות רק על שטחי ההתנחלויות בהיקף מצומם (3 עד 10 אחוזים משטח יהודה ושומרון) - המהלך לא ישפר את מצבה האסטרטגי של מדינת ישראל, גם אם ניתן יהיה להכיל את הביקורת הצפויה נגדו ואת התגובות הקשות על ביצועו. למעט ארצות הברית, אף גורם ברחבי העולם או במזרח התיכון לא יכיר בשטח המסופח כחלק ממדינת ישראל (מקרה רמת הגולן הוא תקדים לכך); גם מצבם של המתנחלים הישראליים ביישובים שבשטח שיסופח לא ישתנה, שכן החוק הישראלי חל עליהם ממילא ברמה האישית כבר כיום. הסיפוח אף יסרבל תהליכים בירוקרטיים לתכנון וביצוע פעולות בקרקע. יתר על כן, המהלך ירחיק את האפשרות לחזור למשא ומתן עם הרשות הפלסטינית. גם אם בעתיד, בשלב כלשהוא, יגובש הסדר עם הפלסטינים, החלת הריבונות תקשה על תהליכי פינוי שטחים אלו כדי ליישם את ההסדר גם עקב הדרישה לרוב של 80 חברי כנסת או עריכת משאל עם כדי לאשר את הפינוי. זאת ועוד, כמענה למתנגדים להקמת מדינה פלסטינית עצמאית בכל מקרה - החלת הריבונות הישראלית ביהודה ושומרון לא תשלוט מהפלסטינים את התביעה והזכות להגדרה עצמית וגם את ההכרה הבינלאומית בזכותם זו. לפיכך, הסיפוח יוותר מעיקרו מהלך פוליטי-תודעתי, שזקוק גדולים מתועלותיו: העיקרית ביניהן

היא מניעת פינוי יהודים מבתייהם ומיישוביהם ביהודה ושומרון - סוגיה שאינה עומדת על סדר היום בעת הנוכחית ובטווח הנראה לעין. השלכות שליליות אלה של החלת ריבונות/סיפוח תקפות לכל מצב, ולכן אין להתייחס אליהן כרלוונטיות אך ורק לעת הנוכחית של משבר הקורונה, או למשבר עצמו כאל הזדמנות לצמצם את משמעותיהן.

סיפוח מחצית שטחי C בהתאם למתווה טראמפ - משמעותו סתימת הגולל על הסדר עתידי בין ישראל לרשות הפלסטינית, בשל צמצום השטח שמיועד להתיישבות וחקלאות פלסטינית, וכן פגיעה ביכולת לכוון מדינה פלסטינית בת-קיימא. זאת, פרט לכך שיתעורר קושי נוסף לשקם את הפגיעה שתיגרם אגב הסיפוח באמון הפלסטיני, הערבי והבינלאומי בכוונותיה של ישראל ובכוונותה לפעול לקידום רעיון "שתי המדינות". זאת ועוד, מהלך בכיוון סיפוח נרחב יעלה את הסבירות ל"החזרת המפתחות" מידי הרשות לישראל, שתימצא אז אחראית לא רק לשטח, אלא גם לתושביו הפלסטינים - למעלה מ- 2.5 מיליון איש - לכלכלתם, רווחתם, ביטחונם בהיבטי חוק וסדר, וגם לבריאותם. למצב זה יהיה מחיר כלכלי-ביטחוני-מדיני כבד. בעיקר, יתלווה אליו מחיר כבד מנשוא הכרוך בערעור חזון היסוד של מדינת ישראל – מדינה יהודית, דמוקרטית, בטוחה ומוסרית, שגבולותיה מוכרים והיא נהנית מליגיטימציה בינלאומית. למעשה, גרסת סיפוח זו משמעותה גלישה למציאות של מדינה אחת, הלכה למעשה.

החלת הריבונות באופן חד צדדי בשטחי יהודה ושומרון, ללא ניסיון אמת להגיע להסדר עם הרשות הפלסטינית, וגם בעיתוי הנוכחי של משבר הקורונה, לא זו בלבד שלא תשפר את מצבה האסטרטגי של ישראל ואת יכולתה להתמודד עם אתגרי העת הנוכחית ואתגרי העתיד - אלא הקשורים במשבר הקורונה וגם אלה שאינם קשורים ישירות למשבר - אלא היא תערער את חזון היסוד והאתוס המכונן של מדינת ישראל והיותה מדינה החותרת לשלום עם שכניה.

לפיכך, מומלץ שהממשלה החדשה בישראל תקרא להנהגת הרשות הפלסטינית לשוב לשולחן המשא ומתן, אמנם כאשר הבסיס לדיונים יכלול גם את "מתווה טראמפ". אם הפלסטינים יתמידו בסירובם לדון בו, תידרש הממשלה להבהיר לציבור בישראל את היתרונות וההשלכות של צעדי היפרדות חד-צדדיים מהפלסטינים ולנסות לגייס תמיכה מצדו למהלך סיפוח, כשברקע כוונה עקרונית להיפרד מהפלסטינים. בד בבד יהיה עליה לפעול לשכנוע הקהילה הבינלאומית שישראל אינה שבויה עוד בסרבנות הפלסטינית לדון בפרטיו של הסדר. רק בהמשך להתנגדות הרשות הפלסטינית לשוב לשולחן המשא ומתן, ובכפוף לתאום עם ארצות הברית, ישראל תוכל לשקול סיפוח הדרגתי ומובחן של התנחלויות וגושי התיישבות, שלגבי הכללתם בשטח ריבוני ישראלי קיים בקרב הציבור בישראל קונצנזוס נרחב. על המהלך להיות מותנה בכך שאינו פוגע ביכולת לספק ביטחון הולם לאזרחי ישראל, וכי סיפוח השטח לישראל אינו סותר את כוונת ההיפרדות הטריטוריאלית, הדמוגרפית והמדינית מהפלסטינים.

ד"ר לייזה מורן-גלעד היא מומחית ליחסים בינלאומיים, ראש חטיבת מחקר במכון ברוקדייל למחקר חברתי יישומי.